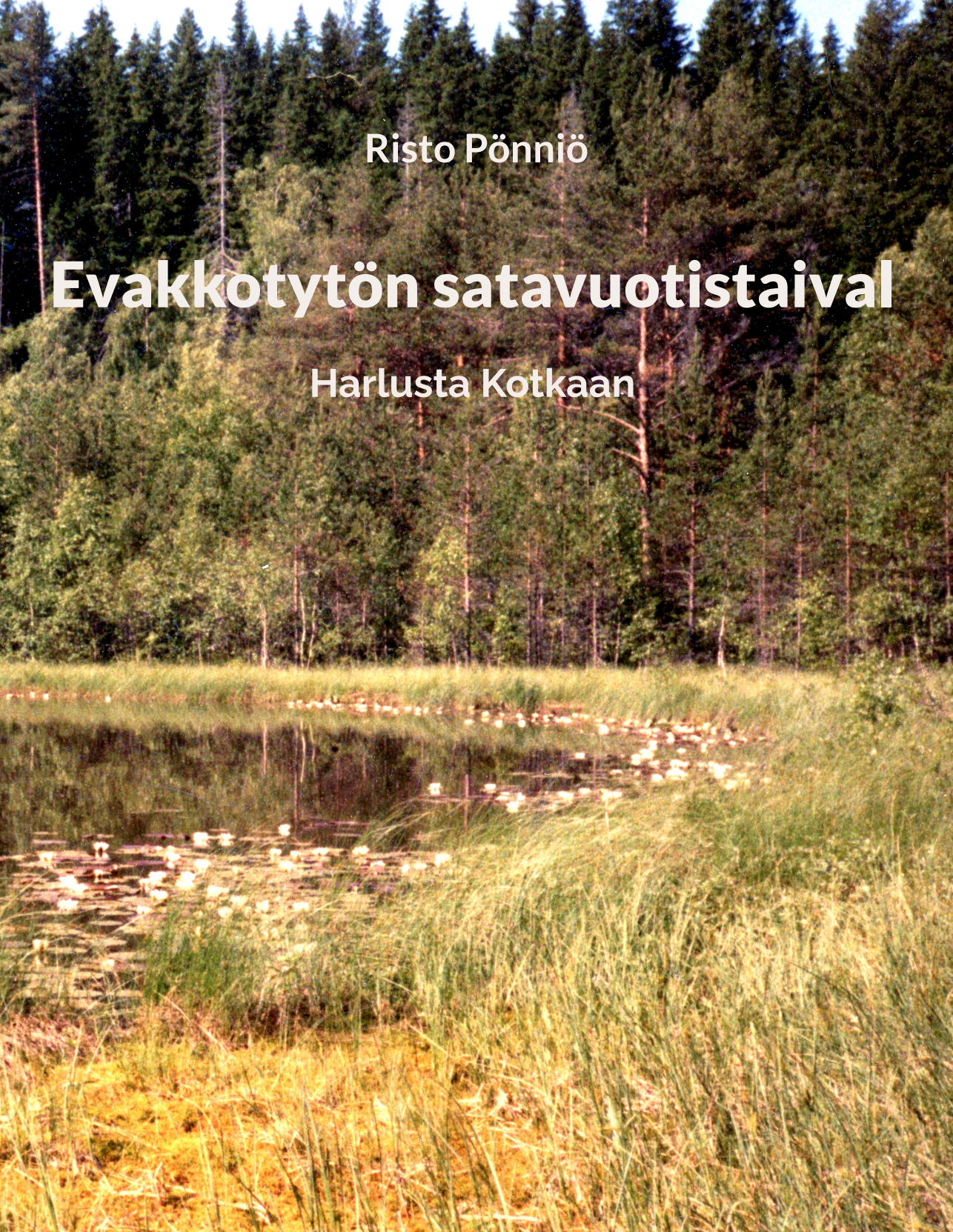

A photograph of a forest landscape. In the foreground, there is a pond surrounded by tall, golden-brown grasses. A large flock of white birds, possibly swans or geese, is gathered in the water and along the edges of the pond. The background is a dense forest of tall, dark green evergreen trees.

Risto Pönniö

Evakkotytön satavuotistaival

Harlusta Kotkaan

Evakkotytön satavuotistaival

Risto Pönniö

Evakkotytön satavuotistaival

Harlusta Kotkaan

Elämäkerta

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen, erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi tekijänoikeuslain 13b § ("tekstin- ja tiedonlouhinta") mukaisesti on kielletty.

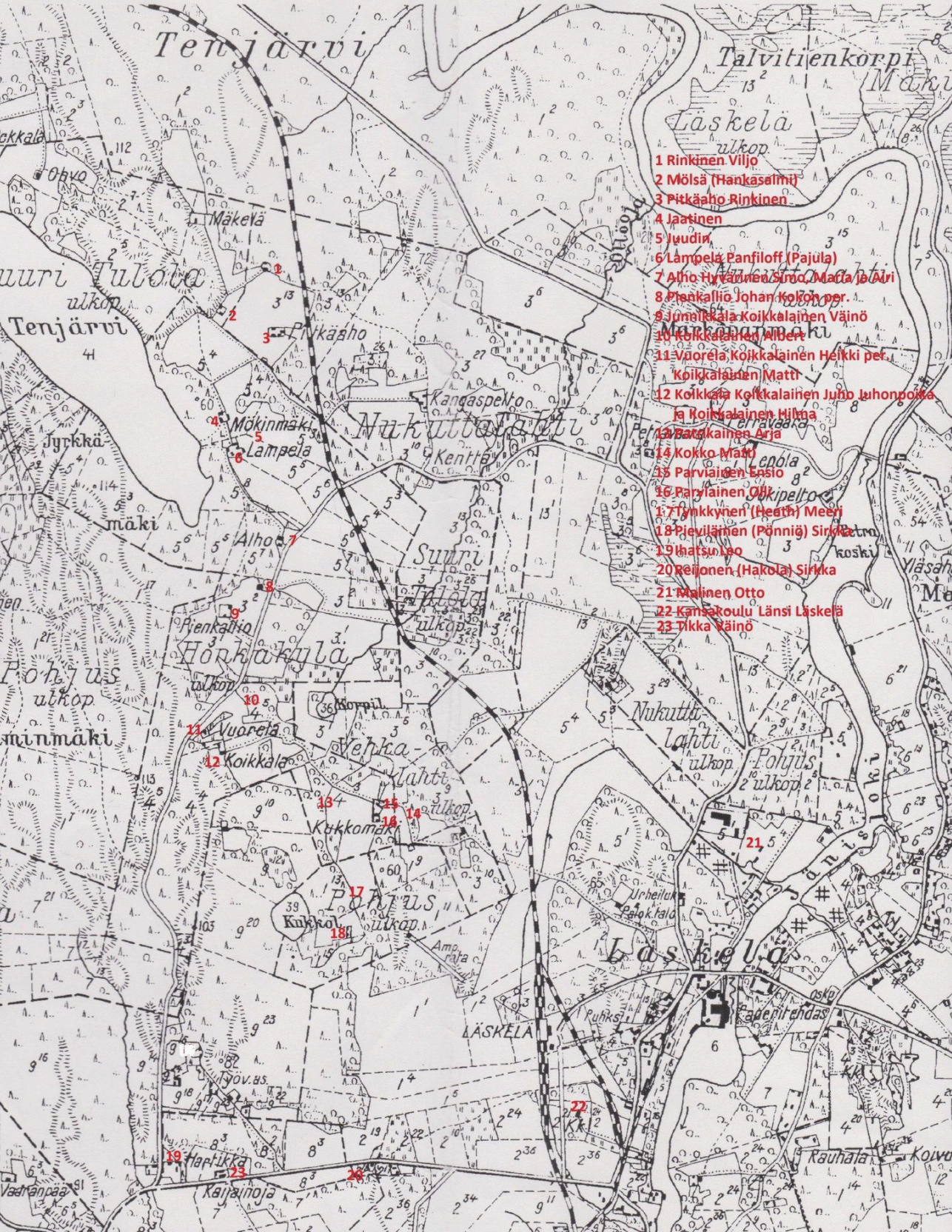
© 2025 Risto Pönniö

Kannen suunnittelu: Risto Pönniö (etusivun kuva Kukkolampi, takasivun kuva Savimäkitilan päärakennus)

Sisuksen taitto: Risto Pönniö

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi
Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-9594-1

- 1 Rinkinen Viljo
- 2 Mölsä (Hankasalmi)
- 3 Pitkäaho Rinkinen
- 4 Jaatinen
- 5 Juudin
- 6 Lämpelä Panfiloff (Pajula)
- 7 Aho Hyvärinen Simo, Matti ja Auri
- 8 Pienkallio Johan Kokkonen per.
- 9 Jomittala Koikkalainen Väinö
- 10 Koikkalainen Albert
- 11 Vuorela Koikkalainen Heikki per.
- 12 Koikkala Koikkalainen Juhon Juhonpoika ja Koikkalainen Hilma
- 13 Rautainen Arja
- 14 Kokko Matti
- 15 Parviainen Eino
- 16 Parviainen Olli
- 17 Tynkkynen (Heath) Meeri
- 18 Pieviläinen (Pönnig) Sirkka
- 19 Hattus Leo
- 20 Reijonen (Hakola) Sirkka
- 21 Mäkinen Otto
- 22 Kansakoulu Länsi Laskela
- 23 Tikka Väinö

Alkusanat

Bussi eteni keinahdellen pitkin kantatietä huonokuntoisen öljysorapinnoitteen käänteissä. Matkaa oli tehty hyvinkin jo kaksi tuntia ja kuulumiset lähellä istuvien kanssa oli ehditty kertoa samoin kuin asuinsijat nyt ja silloin joskus. Juureva sekametsä esti näkymät sivuille ja tie edessäpäin näytti toistavan samaa ennalta arvaamatonta rytmiä epäjohdonmukaisena ja poukkoilevana. Jos dieselmoottorin nakutus, tuulen suhina ja asfaltin karkea rohina eivät olisi tunkeutuneet bussin sisään, olisi voinut kuulla ympäröivän luonnon erilaiset viserrykset, uikutukset ja kiljahdukset ja tuntea suuren veden läheisyyden ja tuoksun. Oli alkukesä 2013.

Ei vielä - ei aivan vielä. Odotus tiivistyi puheensorinan madaltumiseen, malttamattomaan kurkisteluun bussin oikealle sivustalle, kuis-kauksiin ja vierustoverin käden ottamiseen omaansa. Osalle tämä matka oli ensimmäinen ja niillekin, jotka olivat sen jo aiemmin kokeneet - tämä hetki, suuren ulapan avautuminen puiden välistä, oli odotuksen ensimmäinen airut matkalla onnen täyttymykseen. Täyttymys, josta oli haaveiltu, ja johon kyllä oltiin haluttu uskoa, mutta jota ei pidetty mahdollisena nyt - ei ehkä koskaan, olihan Laatokan Karjala ollut suomalaisilta kielletty alue jatkosodan evakuoinneista lähtien.

Risto oli tullut kaksoisveljensä Sakarin kanssa kansakoulusta kotiin joskus 1960-luvun puolivälissä, kun äiti oli kutsunut Vilkin Helkan kotiin iltapäiväkahville. Kahvit oli katettu olohuoneeseen, ei suinkaan keittiön pöydän vahakankaalle ja tarjolla oli erilaisia leivonnaisia 'sen seitsemää sorttia' kuten Karjalassa oli ollut tapana. Rouvat olivat tuskin edes huomanneet poikien tuloa, kun katse oli liimaantunut pöydän valkoiselle liinalle avattuun isoon valokuvalliseen kirjaan, jota he selät kyrmyssä vierekkäin tutkivat. Vaikka pojat eivät vielä silloin olleet kiinnittäneet huomiota juuri painosta tulleeeseen kirjaan, jonka selkämyksen siniseen nahkaan oli painettu isoin kultaisin kirjaimin

sana 'Harlu', oli se myöhemmin saanut kunniapaikan olohuoneen kirjahyllyn keskeltä.

Pojat olivat oppineet myöhemmin, että Harlun pitäjä sijaitsi Laatokan Karjalassa ja sinne oli teollistumisen myötä kehittynyt Läskelän taa-jama aivan Laatokan rantamaille, sen pohjoiseen pohjukkaan. Läskelän läpi virtasi Jänisjoki, jonka suistoon oli rakennettu Läskelän puuhiomo, saha ja paperitehdas 1900-luvun ensivuosisikymmeninä. Poikien isoisä Johannes Pieviläinen oli hankkinut lisätienestejä paperitehtaan rullavarastossa viisilapsisen pienviljelijäperheen arkeen 1920- ja 1930-luvuilla varsinkin talvisin, kun maanviljelystöitä ei ollut ja perheen äiti Helmi ja isommat lapset olivat huolehtineet kotieläinten hoidosta.

Mutta tuo kevättalvinen hetki 60-luvun orastavan nousukauden keskellä oli ollut alkusysäys siihen tietoisuuteen, että maailmassa oli äidille yksi alkukoti, onnen ja turvallisuuden täyttymys, mitä mikään sen jälkeen saavutettu asuinsija, oma koti tai paikkakunta ei voinut täysin korvata. Alle kymmenvuotiaalle oma koti oli ollut parasta ja turvallisinta, mitä oli olemassa, mutta tuo oman äidin kaiho ja jälleen näkemisen odotus johonkin toiseen, oli tuonut epämääräisen, tumman lisävivahteen siihen kodinonneen, johon pojat olivat syntymästään asti kasvaneet.

Ohimenevä välkähdys, auringonsäteiden taittuminen lähes tyynestä kapean lahdelman pinnasta sai bussin matkustajat kuiskimaan ja kyselemään onko tämä jo sitä. Bussi teki vielä kaarroksen vasemmalle, nousi ylemmäs rinnettä, kaarsi takaisin oikealle kohti kaakkoa, kunnes se avautui - suuri meri, Laatokka. Jotkut pidättivät henkeään, jotkut huudahtivat ääneen, ja ryntäsivät bussin oikealle sivustalle ihailemaan poukkoilevan rantaviivan rajaamaa ulappaa.

Kuin yhdestä suusta, ennalta sopimatta ja spontaanisti ilmoille kajahti Karjalan kunnailla -laulu. Äiti oli laulanut sitä lukemattomat kerrat yksikseen ja yhdessä ystävien kanssa, karjalaisten tapaamisissa eri puolella Suomea ja nyt tässä bussissa. Jokaiselle bussin kotiseutumatkalaiselle laulu merkitsi omaa, intiimiä muistikuvaa

lapsuuden kodista ja perheestä, sen pelloista ja laidunmaista, mutta nyt yhdessä laulettuna myös erottamatonta yhteisöllisyyttä - Laatokan karjalaisuutta.

Äidille tämä oli jo yhdestoista kotiseutumatka ja hän arveli, että se jäisi hänen viimeiseksi. Risto oli ollut äidin kanssa hänen ensimmäisellä kotiseutumatkallaan vuonna 1990 Neuvostoliiton viimeisenä täytenä olemassaolon vuotena juhannuksen alla, ja nyt bussissa he molemmat tiesivät, mitä oli odotettavissa. Talot oli purettu kivijalkaa myöten ja parhaat viljapellot olivat olleet heinällä jo silloin 1990. Nyt ne kasvoivat sekametsäistä vesakkoa, kun taas vähäravinteisemmat isoisä Johanneksen raivaamat suopellot kasvoivat hoitamatonta 50-vuotiasta umpimetsää. Kotikoivu, joka oli vielä 1990 näkynyt harjun töntäreeltä yli koko ympäröivän puuston kauas entisen teollisuusyhteisön peltoja halkovalle maantielle riippaoksineen, oli nyt lähes neljännesvuosisata myöhemmin jo lähes lahonnut muutamaa vihreää alaoksaa lukuun ottamatta.

Maatalousyhteiskunnan ympäröimä Läskelän teollisuustaajama Laatokan pohjukassa oli se lapsuuden viitekehys, joka määritteli Sirkkan maailmaa ja jota vasten hän aina peilasi elämää ja teki vertailuja, oli asemapaikkana sitten varhaisnuoruus- ja aikuistumisvuodet evakossa Pohjanmaalla tai siirtotyöläisvuodet Göteborgissa, Ruotsissa tai perheen perustamisen ja paikoilleen asettumisen jälkeinen elämä Kotkan Karhulassa. Vaikka Sirkka oli pakotettu vääryydellä ja väkivalloin lähtemään Karjalasta, Karjala ei lähtenyt hänestä. Päinvastoin, mitä enemmän vuosia Sirkalle kertyi - kun viimeinenkin lapsuudenaikainen ystävä ja sodan nähnyt sukulainen oli yksi toisensa jälkeen saatettu maan multiin eri puolelle Suomea, viimeisenä pikkuveli Lauri tammikuussa 2022 - sitä enemmän hän vietti aikaa Karjalassa, omissa muistoissaan niistä kertoen ja halukkaille muistojen helminauhaa helmi kerrallaan purkaen.

Läskelä

Jänisjärvestä Laatokkaan laskevan Jänisjoen rantamille syntyi 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa nopeasti kasvava teollisuusyhdyskuntien sarja. Muista lähitienoista nopeasti erottautuvalle jokilaaksolle ryhdyttiin puuhaamaan omaa itsehallintoa 1900-luvun alkuvuosina. Jokilaaksosta muodostui voimakas puunjalostukseen keskittynyt teollisuuskeskus, jonka ympärille uusi Harlun kunta perustettiin v. 1922 irrottamalla se Sortavalan maalaiskunnan laajoista maa-alueista ja liittämällä siihen myöhemmin vielä lisäalueita Suistamon ja Ruskealan kunnista.

Harlun kunnan aluetta hallitsi Jänisjärvestä Laatokkaan laskeva Jänisjoki, jonka vuolaasti virtaaviin koskiin oli ollut hyvä perustaa teollisuuslaitoksia. Toki Harlun alueella toimi myös lukuisa määrä maanviljelijöitä, mutta teollisuustyöntekijöiden osuus väestöstä oli poikkeuksellisen suuri. Jänisjoen varteen oli perustettu kolme merkittävää tehdasta Hämekosken tehtaot, Leppäkosken tehtaot ja Läskelän tehtaot.

Harlun lähin kaupunki oli Sortavala, ja jos lähestyi Harlua Sortavalan suunnalta, sinne pääsi maitse Sortavalan maalaiskunnan kylien kautta. Hiekkatie polveili metsien ja Laatokan rantojen välissä poiketen välillä syvemmälle sisämaahan Helylän kylän kohdalla ikiaikaisia kulkureittejä noudattaen ja välillä ulottuen Laatokan rantaan Kirjavalahden ja Rautalahden kylien alueella. Etäisyys Sortavalasta Läskelän kylään oli noin 30 kilometriä.

Kesäaikaan matkan saattoi tehdä myös Siro-sisävesihöyrylaivalla saaristoreittiä pitkin Hiidenselälle ja Rautalahteen, josta matka jatkui maanteitse Heinäjoen ja Harlun kylien kautta Leppäkoskelle, pitäjän kunnalliseen ja seurakunnalliseen keskukseen, ja Hämekoskelle sekä sieltä edelleen Suistamolle ja Värtsilään. Rautalahdesta vei toinen tie itään päin ensin Honkakylään, joka oli Sirkan kotikylä ja sitten

Kuin yhdestä suusta, ennalta sopimatta ja spontaanisti ilmoille kajahti Karjalan kunnalla -laulu. Jokaiselle bussin kotiseutumatkalaiselle laulu merkitsi omaa, intiimiä muistikuvaa lapsuuden kodista ja perheestä, sen pelloista ja laidunmaista, mutta nyt yhdessä laulettuna myös erottamatonta yhteisöllisyyttä - Laatokan karjalaisuutta.

Mikä on pitkän iän salaisuus, on kysymys, joka 100-vuotiaalle useimmiten esitetään. Pelkästään historiallista taustaa vasten ja sisarusten tai omien vanhempien kokemuksiin pohjaten selitystä on vaikea antaa. Sodan turmelema varhaisnuoruus ja aikuistumisvaihe ja omien juurien riistäminen menetetyn Karjalan mullasta ei ole voinut olla turvallinen lähtökohta pitkälle elämälle.

Vuonna 1925 syntyneet suomalaiset olivat nuorin kokonainen sukupolvi, joka joutui kantamaan aikuisille säilytetyn vastuun Suomen puolustamisesta sekä sota- että kotirintamalla. Tämä elämäkerta luotaa yhden tuon sukupolven edustajan selviytymistarinaa sotavuosista tähän päivään.

Elämäkertateoksessa Risto Pönniö kuvaa äitinsä Sirkka Pönniön elämäнкаarta evakon poikana, kuuntelijana ja ylöskirjaajana.

